

Г.О. Шарібжанова, С.М. Куліш

КОНТРОЛЬ ЗА ЯКІСТЮ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ).

У статті формулюються основні принципи контролю за якістю університетської освіти наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Спеціально досліджено їх визначну складову – формування професорсько-викладацького корпусу Харківського університету в період дії статуту 1884 р.

Ключові слова: Харківський університет, якісна освіта, стандарти освіти, статут, професори, управління.

Неконтрольоване протягом усього навчального року навчання студентів вважалося однією з причин участі студентської молоді в антиурядових діях. Саме ця причина запровадження нового університетського статуту 1884 р. [6, С. 540, 544] зумовила визначення його як “реакційного”, що негативно відбилося і на оцінці тих положень статуту, які стосувалися організації навчального процесу в університеті – вони були різко розкритиковані ще під час втілення статуту в життя.

Так, вже у 1885 р. з’явився критичний відгук на систему заліків та державних іспитів [10]. Іноді в назвах робіт вже вказувалося на негативність усього, що приніс із собою в вищу школу статут 1884 р. Наприклад, праця Г.Ф. Симоненка: “Чи можливе відродження наших університетів за збереження в них теперішньої системи викладання” [20]. Лише міністерство освіти на сторінках свого офіційного періодичного видання приводило схвальні відгуки про практичне запровадження окремих положень статуту [12]. Але для більшості робіт поряд із темою студентських занять та професорських лекцій починає вживатися слово “регламентація”, яке стійко закріпилося в своєму критичному значенні щодо нової організації викладацької роботи. Контроль і регламентація занять стають найбільш вживаними визначеннями, якими користувалися при характеристиці навчання в університеті. Пошуки причин упущень в системі державних іспитів, введення залікової системи, поганого відвідування студентами лекцій не виходили за межі вказівок або на статут 1884 р., або на роботу міністерства освіти з його запровадження [8].

Виписана у статуті 1884 р. схема університетського навчання не дістала зваженої оцінки, не досліджувалася практика її втілення на протязі всього часу існування статуту (1884-1917 рр.). Під впливом робіт, що видавалися під час дії статуту та переважно відображали погляди університетських колегій, формується уявлення про тиск на університети з боку міністерства, про відсутність у колегій самостійності у вирішенні всіх питань університетського життя.

Питання якості університетської освіти спеціально не формулювалося і не досліджувалося. Сьогодні під якістю освітніх програм розуміють, по-перше, урахування інтересів студентів, роботодавців і суспільства в цілому. По-друге, тільки автономія вищого навчального закладу (далі - ВНЗ) як насамперед важка відповідальність

ВНЗ може гарантувати якісну освіту. Втретє, потребою ВНЗ має стати зовнішнє оцінювання якості освіти [1, С. 8].

Характерно, що вищезазначені „гарантії якості” сучасної вищої освіти Європи наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. були темами для дискусій щодо подальшого розвитку університетів, а спалах, наприклад, інтересу до університетської автономії також приходився на роки ініційованої урядом реформи вищої освіти, спрямованої на підвищення її рівня. Про його зниження писали представники саме університетських професорських кіл [5, С. 68]. Під час обговорення реформи вищої освіти, як і сьогодні, вивчався досвід закордонної вищої школи [17].

Отже, комісій, створених урядом для здійснення реформи університетів, було шість: під керівництвом Н.П. Боголепова (1898-1901), П.С. Ванновського (1902), В.Г. Глазова (1905), І.І. Толстого (1906), О.М. Шварца (1909), П.Н. Ігнат'єва (1916). Роботи, що виходили під час дії цих комісій [11], торкалися різних сфер життя університетів. Критично оцінюючи дійсність, автори рідко пропонували оригінальні реформаційні рішення. Як правило, у працях, написаних до 1905 р., з ностальгією вказувалося на автономні права університетів і необхідність їх повернення. Така критика була цілком легальна і представляла собою “суспільну думку” колегій. Негативна оцінка статуту 1884 р. і його практичного здійснення в університетах виявлялася не тільки з боку професорів. Так, у коментарях до проекту 1905 р. критичний аналіз реалій університетського життя під час дії статуту 1884 р. зробила урядова комісія [16], характер висновків якої зумовлено і завданням обґрунтувати необхідність своєї тривалої роботи.

Сьогодні поняття «якісна освіта» розкривається і через категорію «стандарти освіти». У Європі на початку ХХІ ст. її тлумачили широко – „від вузько визначених регулярних вимог до більш узагальнених описів задовільної практики” [1, С. 11]. Формування Зони європейської вищої освіти, більше відоме під визначенням «Болонський процес», зумовило появу в 2005 р. узагальнених базових стандартів. Внутрішніми визначено такі:

- 1) структура ВНЗ, механізми його роботи та внутрішня культура мають демонструвати стратегію закладу на підвищення якості освіти;
- 2) ВНЗ повинні мати формальні механізми для схвалення, періодичного моніторингу та контролю за їх програмами та нагородами;
- 3) оцінка студентів має відбуватися на підставі виданих критеріїв, правил, процедур, доступно прописаних;
- 4) ВНЗ мають дотримуватися такої системи підбору штату викладачів, яка б забезпечила їх компетентними, висококваліфікованими, доступними для зовнішнього оцінювання спеціалістами;
- 5) ВНЗ мають гарантувати, що ресурси, доступні для студентського навчання, є адекватними щодо запропонованих навчальних програм;
- 6) ВНЗ мають гарантувати, що вони збирають, аналізують та використовують інформацію (процедури самопізнання та самоконтролю), корисну для ефективного керівництва їх програмами, діяльністю в цілому;
- 7) ВНЗ мають постійно публікувати об'єктивну, комплексну інформацію щодо власних програм [1, С. 11-19].

У даній роботі розглянемо одну з ключових складових забезпечення високої якості освіти – формування професорсько-викладацького складу Харківського університету наприкінці XIX – на початку XX ст. Щорічні “Звіти про стан і діяльність Харківського університету” за 1891 – 1918 рр. стали основою статистичної частини статті.

Ще під час впровадження статуту 1884 р. вказувалося на визначний і негативний вплив міністерства освіти на питання заміщення університетських кафедр. Спочатку визначимо юридичний бік справи. Ще при розгляді проекту майбутнього статуту 1884 р. на загальних зборах Державної ради утворилися дві точки зору. Більшість (26 членів ради) відстоювала виборність професорів. Меншість (18 членів) захищала принцип призначення професорів урядом. Головною підставою для меншості ради була впевненість, що при призначенні професора відповідальність за його роботу буде нести конкретна особа – міністр освіти, а при таємному голосуванні в раді університету – ніхто, або більшість, не завжди створена для захисту інтересів науки і університету [4, С. 299 - 300]. У статуті 1884 р. відбилася точка зору меншості: міністр отримав право призначати ординарних і екстраординарних професорів. Саме це викликало в університетському середовищі незадоволення. Так, для призначення викладача декан самостійно або з ухвалення факультетської ради подавав прохання на ім'я ректора. Через попечителя заяву отримував міністр, який міг затвердити чи відхилити представлену кандидатуру. Обов'язковою умовою отримання кафедри став ступінь доктора наук.

Однак іноді забувають, що поряд із вказаною процедурою, у статуті 1884 р. передбачалося проведення конкурсу для заміщення вакантної кафедри. Рада університету мала затверджувати результати конкурсу і передавати їх на остаточний розгляд міністру освіти (через попечителя). В умовах, коли кількість незаміщених кафедр збільшувалася, міністерство з 1899 р. лише переставило акценти статуту 1884 р.: запропонувало застосовувати конкурсну систему. Рада Харківського університету стала часто оголошувати їх тільки з 1902 р., переважно на медичному факультеті [2, С. 259]. Однак конкурсна система не вирішила проблеми: вибори тривали переважно більше року, тому що вчені не бажали, як зазначалося, підпадати випадковостям конкурсної оцінки. Неefективність системи заміщення кафедр зумовлювала необхідність її перегляду. Точка зору колегій університетів відбилася в проекті університетського статуту 1906 р. У ньому розширювалися повноваження ради університету, а вплив міністра освіти на процес заміщення кафедр фактично усувався. Так, він міг не затверджувати кандидатів лише тоді, коли процес обрання супроводжувався формальними помилками. Навіть якщо вакантна кафедра не заміщувалася протягом двох років, вибори проводила тільки рада університету (без пропозицій від ради факультету щодо кандидатів) [17, С.4, 8, 32]. Однак у міністерстві вирішили піти шляхом розширення прав не загальноуніверситетської ради, а зборів факультетів. Так, з 1906 р. факультетські збори знов (після 1863 р.) отримали право голосу у призначенні на вакантні кафедри: 8 квітня міністерство освіти, не відмінюючи можливість оголошення конкурсу на вакантну кафедру, також дозволило обирати кандидата, якого висували члени факультету (міністр повинен був дати попередній дозвіл на здійснення тільки процедури обрання). Підтриманого факультетською радою кандидата представляли на засіданні ради університету. При підтвердженні вибору фа-

культету в раді університету, рішення по кандидату передавалося на остаточний розгляд до міністерства [14, С. 3 - 4].

Надалі міністерство намагалося повернути собі контроль за призначенням на вакантні професорські посади. Так, у циркулярі від 4 квітня 1908 р. воно вказувало, що заміщення кафедр в університеті має відбуватися через оголошення конкурсу або шляхом "рекомендації міністерству" кандидатів [15, С. 14]. Проект університетського статуту від 1909 р. відображав зміни у поглядах на питання отримання професорами кафедр. У першій його редакції передбачалося застосування або прямого призначення кандидата міністром освіти, або виборів на факультеті, які дозволяв і затверджував міністр. За другою редакцією проекту статуту (1910 р.), пріоритет відводився проведенню факультетських виборів. Міністр їх або затверджував, або призначував на вакансію самостійно [21, С. 2]. Отже, в цей час, в умовах розширення професорсько-викладацького корпусу, була усвідомлена непотрібність роботи загальноуніверситетської ради з затвердження обраних факультетами професорів і намагання перенести контроль за цим в міністерство.

Розгляд постанов і проектів з питання отримання професорами кафедр свідчить про те, що наприкінці XIX - на початку XX ст. намагалися утворити модель, де б рівномірно й ефективно розподілялися повноваження між факультетською, загальноуніверситетською радами та міністерством, в основі яких лежали пошуки забезпечення університетів тільки спеціалістами: призначення професорів міністерством (1826, 1884) і обрання на факультетських радах (1863, 1906). На початку XX ст. в університетах поступово формувалася німецька практика отримання професорами кафедр. Так, у німецьких університетах вирішальну роль щодо призначення професорів мали факультети, які в цьому питанні не підпорядковувалися раді університету. Факультетські ради підлягали тільки "навчальному правлінню при міністерстві". Тобто, в німецьких університетах основою для призначення на кафедри було співробітництво факультетів і міністерства, при збереженні контролюючої функції за останнім [17, С. 16]. Етапами формування такої системи в російських імператорських університетах були, наприклад, циркуляр 1906 р., 1908 р., проект 1910 р., дозвіл міністерства від 26 березня 1914 р. на проведення виборів шляхом рекомендації кандидата членами факультету з наступним затвердженням міністром [19, С. 15 - 16]. Однак в російських університетах значну роль у призначенні викладача на кафедру продовжували грати загальноуніверситетські ради. На початку XIX ст., коли кількість викладачів в університеті була невеликою і спектр дисциплін, що викладалися ними, був широким, загальноуніверситетська рада могла бути більш об'єктивною, ніж на початку XX ст., коли від рішення фізиків, хіміків стало залежати призначення на посаду філолога. Саме з такими міркуваннями виступив у 1914 р. професор Харківського університету А.С. Вязигін [7]. Його погляди не відповідали поглядам Д.І. Багалія, який відстоював необхідність затвердження кандидата на кафедру загальноуніверситетською радою [3]. Саме така система отримання кафедри діяла в Харківському університеті, що на практиці означало відсутність важелів контролю за цим процесом з боку міністерства освіти.

Одним із елементів німецької системи були конкурси, які мали забезпечити демократичність обрання професора (усувалися і протекція, і вплив угруповань в колегії). Але конкурсна система важко закріплювалася на практиці саме через проти-

дію самої колегії. Отже, всі посилання на процедуру отримання кафедри (призначення) не можна вважати суттєвою причиною для їх формального незаміщення тому, що відмовившись від конкурсів, колегія сама себе прирекла на чиновницьке свавілля. Колегія виступала не за зміну форми обрання, а за невтручання міністерства в рішення щодо призначення викладача на вакантну кафедру. Саме з розуміння цієї позиції колегії слід розглядати критику статуту 1884 р.

Хоча міністерство намагалося не випускати зі своїх рук контроль за призначенням професорів, однак фактично воно було усунуте від цієї справи. Так, незважаючи на те, що призначення міністерством на кафедри (в повній мірі) юридично діяло тільки з 1884 р. по 1899 р., однак фактично ради факультетів Харківського університету самостійно призначали на кафедру вже з 1888 р. Повторимо, що отримати кафедру без ступеню доктора наук було неможливо. Однак екстраординарним професором Харківського університету магістр був призначений ще у 1888 р. [5, С. 33]. Міністерство вимушено було погодитися з такою практикою і у 1902 р. легалізувало її дозволом заміщати професорські посади магістрами (як виконуючих обов'язки екстраординарних професорів).

Питання хто мав вирішальний вплив на заміщення кафедр Харківського університету (міністерство освіти чи професорська колегія) можна з'ясувати, визначивши і джерела фінансування тієї чи іншої категорії викладачів, що заміщували кафедри (за рахунок державних коштів чи спеціального університетського фонду, що формувався оплатою студентами за навчання). Спочатку охарактеризуємо розподіл професорського контингенту університету за факультетами. Так, за штатним розкладом 1884 р. на історико-філологічному факультеті передбачалося 12 ординатур. На практиці кількість ординарних професорів змінювалася: з 1884 р. по 1899 р. їх кількість досягла 13 осіб, з 1901 р. по 1904 р. їх збільшилося до 14 – 15 на рік, а в період з 1909 року по 1917 р. їх чисельність становила 10 - 11 осіб. Заміщення кафедр ординарними професорами досягалося за рахунок тих професорів, які за вислугою років виходили за штат. Кількість таких позаштатних професорів поступово збільшувалась: якщо у 90-х рр. XIX ст. їх було не більше 1 - 2, то з 1904 р. їх число сягало 4 - 6 осіб. Крім позаштатних професорів, кафедри заміщувалися приват-доцентами: якщо у 1908 р. їх було 2, то у 1912 р. – 6.

На фізико-математичному факультеті, порівняно зі встановленими штатами (12 ординатур), кількість ординарних професорів поступово збільшувалася і з 1908 р. сягала 18 - 20 осіб. Однак це не означало більш сприятливої, порівняно з іншими факультетами, ситуації по заміщенню кафедр: фізико-математичний факультет був забезпечений штатними професорами на дві третини до 1908 р. З 1909 р. по 1917 р. 2 посади ординарного професора займали надштатні професори.

На юридичному факультеті за штатами передбачалося 11 ординарних професорів. Їх кількість з 1892 р. за 7 років поступово зменшилася з 10 до 5, а з 1901 р. по 1917 р. становила 6 - 7 осіб. Причому, позаштатні професори з 1904 р. становили майже половину всіх ординарних.

На медичному факультеті кожен рік, з 1892 по 1917 р., працювало від 18 до 25 (в середньому 21 - 22) ординарних професорів. Тобто, кількість професорів, порівняно зі штатним розкладом 1884 р. (14 ординатур), була значно більшою. Однак медич-

ний факультет по забезпеченню кафедр стояв на рівні фізико-математичного через те, що половину з ординарних професорів складали позаштатні та надштатні.

Отже, заміщення кафедр відбувалося за рахунок позаштатних, надштатних професорів і приват-доцентів. Кафедри фізико-математичного, медичного та юридичного факультетів заміщувалися штатними викладачами лише на третину. Історико-філологічний у 90-х рр. XIX ст. майже повністю був забезпечений штатними професорами, але з 1904 р. по 1908 р. вони становили лише третину, а з 1908 р. – кафедри займали позаштатні професори та приват-доценти.

Надштатні викладачі займали посади ординарних, екстраординарних професорів (та виконуючих їх обов'язки) по рішенням університетської адміністрації. Робота їх фінансувалася за рахунок спеціальних коштів університету. В цілому, з 1902 р. кількісне співвідношення штатних та надштатних ординарних професорів в Харківському університеті схиляється на користь останніх: вони заміщали штатні ординарні кафедри університету на третину приблизно до 1900 р., а після – складали більшу частину. Частина надштатних викладачів, які займали екстраординатури університету з 1896 р. по 1902 р., становила половину штатних посад. Про те, що більшість екстраординатур заміщувалася приват-доцентами університету свідчить наступне. Так, з 1902 р. спостерігалось різке зменшення кількості екстраординарних надштатних професорів. Воно пов'язане з рішенням міністерства освіти, яке дозволило заміщувати посади екстраординарних професорів магістрами наук. На практиці це означало просто переведення викладача з розряду надштатних у розряд штатних, отже і робота його стала фінансуватися міністерством, а не університетом. Таким чином, інститут надштатних викладачів, широко представлений в університеті, був можливістю підтримати молодих фахівців, а також залишити в університеті спеціалістів, що вийшли за вислугою років за штат. Формування цього контингенту викладачів залежало тільки від університету.

Питання оплати праці позаштатних професорів формально не було вирішено, а фактична оплата позаштатних професорів стала здійснюватися університетом. В цілому, виведення професорів після 30 років роботи по навчальній частині (включаючи і час, проведений в званні приват-доцента) було засобом заощадження коштів для міністерства освіти. З іншого боку, це відкривало шлях молодим спеціалістам, а фахівцям, переведеним в розряд позаштатних та надштатних викладачів, щоб і надалі зберігати за собою посаду професора університету, не дозволяло залишатися на досягнутому.

Приват-доценти, навіть не займаючи ординатури чи екстраординатури, були найбільш численною категорією викладачів Харківського університету. За факультетами приват-доценти розподілялися таким чином: на історико-філологічному в 1910-1913 рр. спостерігалася їх найбільша наприкінці XIX - початку XX ст. кількість – 12 - 13 осіб на рік. На фізико-математичному факультеті кількість приват-доцентів з 1892 по 1904 рр. збільшилася з 8 - 9 до 14, а з 1907 по 1916 рік – з 17 до 28. На юридичному факультеті їх найбільша кількість випадає на 1903 - 1906 рр. – 9 - 11. Найуспішнішого розвитку інститут приват-доцентури досяг на медичному факультеті: з 1893 по 1903 рр. збільшився з 24 до 27, а з 1907 по 1916 рр. – з 28 до 31. Отже, на всіх факультетах, окрім історико-філологічного, інститут приват-доцентури набуває свого розвитку напередодні і під час 1905-1907 рр. А на історико-філологічному – в період з 1910 по 1914 рр.

Приват-доценти не входили до штатного викладацького корпусу університету і, згідно статуту 1884 р., мали розраховувати тільки на гонорар. Однак рівень матеріального забезпечення приват-доцентів зумовлювався не тільки гонораром. Приват-доценти отримували окрему винагороду від міністерства (1200 крб. на рік). Але становище приват-доцента було нестабільним. Так, право читати курс міністерство підтверджувало кожен рік. І тому приват-доцент знаходився в стані вільнонайманого, “котрого кожен рік можна, без всяких розмов і приводів, звільнити за непотрібністю” [9, С. 28 - 29]. Намагаючись, за свідченням професора університету В.П. - Бузескула, “забезпечити становище молодих вчених” в університеті [5, С. 33], колегія йшла на заміщення вакантних кафедр приват-доцентами. За роботу на вакантній кафедрі вони отримували половину ставки ординарного професора цієї кафедри [18, С. 10 - 17]. Подібні дії університетської адміністрації не відповідали основній вимозі статуту 1884 р. – наявності у кандидата на професорську посаду ступеня доктора наук. Така тенденція поглиблювалася з кожним роком і призводила до заміщення посад професорів навіть магістрантами. В цілому, міністерство не перешкоджало діям колегій, які забезпечували в належному обсязі викладання за вакантними кафедрами. Тільки на медичному факультеті інститут “виконуючих обов’язки” не розвився через те, що для медиків навіть при отриманні приват-доцентури був необхідний науковий ступінь доктора медицини.

Заміщення приват-доцентами вакантних кафедр призвело до негативної в цілому для Харківського університету тенденції. Постійне збільшення кількості формально незаміщених кафедр спостерігалось на тлі зменшення кількості захищених в університеті дисертацій. Щоб виправити ситуацію, міністерство освіти вдавалось не до змін у системі отримання вчених ступенів, покращення матеріального становища професорських стипендіатів, а до призначення на вільні посади професорів з інших університетів. Їх було не багато, але такими призначеннями підживлялися традиції безперервного виховання фахівців високого рівня у Харківському університеті.

Тезу, що формування професорсько-викладацького корпусу Харківського університету здійснювалося переважно власними силами професорської колегії, підтверджує і система відбору професорських стипендіатів, реорганізована у 1884 р. З цього часу знаходити майбутніх стипендіатів мало не міністерство освіти, а члени кафедри і декан факультету, причому ще під час їх навчання в університеті. Також вони повинні були і прийняти заходи з їх попередньої підготовки. Кандидатури обраних студентів за рекомендацією декана, обговорювали на раді факультету, а потім і на раді університету. Результати обговорення передавалися на розгляд у міністерство. При схваленні, кандидати або залишалися при університеті, або відправлялися в інший університет чи за кордон з призначенням їм стипендії. Хоча перевага при залишенні студентів при університеті мала надаватися тим, хто спеціалізувався на так званих основних кафедрах, однак студент мав право і сам подати прохання про залишення його для підготовки до професорського звання при університеті. При цьому його кандидатура мала відповідати таким вимогам: 1) мати відмінний атестат зрілості; 2) знати німецьку та французьку мови; 3) відмінні оцінки за предметами своєї спеціалізації; 4) “бездоганну та надійну моральність”; 5) здатність правильно і вільно висловлювати свої думки (і все, що потрібно для викладацької діяльності); 6) надійний стан здоров’я.

Керівництво доручалося професору тієї спеціальності, яку стипендіат обрав. Професор сам встановлював план занять і вносив до нього зміни, про що мав повідомляти факультет. Щорічні звіти про роботу стипендіата представлялися до факультетської ради, а потім, з висновками полечителя, і в міністерство освіти [13, С. 17 - 21].

Стислий огляд системи формування викладацьких кадрів Харківського університету наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. свідчить про наявність значних механізмів впливу університетської колегії на її функціонування. Ця система не позначена дієвим зовнішнім контролем, відповідальність за її існування як системи призначення, а не конкурсного обрання, перебрала на себе університетська колегія. Така ситуація із підбором штатів в Харківському університеті сторічної давнини ілюструє і сучасне розуміння автономії ВНЗ як неабиякої відповідальності насамперед університетської колегії за якість освіти.

Література:

1. Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area. – Helsinki: European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2005. – 41 p.
2. Академик Д. М. Синцов // Учен. зап. Харьк. ун-та. – 1948. - Т. 24: Записки НИИ математики и механики и Харьковского математического общества. – Т. 19. - С. 5 – 12
3. Багалей Д.И. По поводу выборов на кафедру русской истории в Харьковском университете: О научных трудах кандидатов. – Х.: Тип. М.Зильберберга, 1914. - 24 с.
4. Бузескул В. П. Всеобщая история и её представители в России в ХІХ и начале ХХ в.: В 2-х ч.: Ч. 2. – Л.: Изд-во АН СССР, 1931. - 233 с.
5. Бузескул В. П. История Харьковского университета при действии устава 1884 г. – Х.: Тип. А. Дарре, 1905. – 89 с.
6. Виноградов П. Г. Учебное дело в наших университетах // Вестник Европы. – 1901. - № 10. - С. 537 – 574
7. Вязигин А.С. Разные аршины (к вопросу о замещении университетских кафедр). – Х.: Мирный труд, 1914. – 24 с.
8. Георгиевский П. И. О реформе университетов в России. – СПб.: Тип. морск. мин-ва, 1909. – 49 с.; Казанский П. Е. К вопросу о постановке преподавания на юридических факультетах. – Одесса: Экономич. тип., 1901. - 80 с.; Яснопольский Н. П. Специализация учебных планов преподавания и занятия науками юридическими, государственными и экономическими в университетах России. – К.: Тип. ун-та, 1907. – 306 с.
9. Доклад комиссии, избранной Советом Имп. Харьковского университета для обсуждения вопроса о системе вознаграждения преподавателей университета, основанной на взимании со студентов и слушателей особой платы за слушание лекций и руководство их занятиями. – Х.: Тип. М. Зильберберга, 1897. – 31 с.
10. Из общественной хроники. Исполнение нового университетского устава // Вестник Европы. -- 1885. – Кн. 10. – С. 861 – 878
11. Кауфман П. М. Новый университетский устав. – СПб.: Сенат. тип., 1909.– 29 с.; Линниченко И. А. Проект нового университетского устава. – Пг.: Обществ. польза, 1916. – 44 с.; Чирьев С. Проект реформы высшего образования. - К.: Тип. ун -та, 1903.- 22 с.; Разумовский В. И. К истории университетов и медицинских факультетов.– СПб.: Сенат. тип, 1910. – 36 с.

12. Несколько сведений об окончательных университетских испытаниях в комиссиях 1889 и 1890 гг. // Журнал Министерства народного просвещения. – 1891. – № 7. – С. 23 – 45
13. О лицах, оставляемых при университетах и командируемых за границу в качестве кандидатов, приготовляющихся к профессорскому званию // Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1884. – № 7. – С. 17 – 21
14. О порядке замещения вакантных профессорских кафедр в университетах // Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1906. – № 7. – С. 2 – 4
15. О способах проведения замещения вакантных кафедр // Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1908. – № 5. – С. 14
16. Объяснительная записка к проекту общего устава императорских российских университетов. – СПб.: Россия, 1905. – 195 с.
17. Отзывы немецких и голландских профессоров о проекте университетского устава гр. И. И. Толстого. – СПб.: Сенат. тип, 1910. – 62 с.
18. По предмету установления правильного применения постановлений нового университетского устава о приват-доцентах // Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1886. – № 1. – С. 10 – 17
19. Разрешение министерства произвести выборы по кафедре классической филологии // Циркуляр по Харьковскому учебному округу. – 1914. – № 5. – С. 15 – 16
20. Симоненко Г. Ф. Возможно ли возрождение наших университетов при сохранении в них нынешней системы преподавания. – Варшава: Тип. С.Оргенбранда, 1901. – 151 с.
21. Утро. – 1910. – 25 мая

А.А. Шарибжанова, С.Н. Кулиш

Контроль за качеством университетского образования в конце XIX – в начале XX в. (формирование профессорско-преподавательского состава Харьковского университета).

В статье формулируются основные принципы контроля за качеством университетского образования в конце XIX – в начале XX в. Специально исследована их определяющая составляющая – формирование профессорско-преподавательского корпуса Харьковского университета в период действия устава 1884 г.

Ключевые слова: Харьковский университет, качественное образование, стандарты образования, устав, профессора, управление.

A.A. Sharibzhanova, S.N. Kulish

The Control After Quality of University Education in the End of the XIX c. – at the Beginning of the XX c. (Forming a Professorial-teaching Corps of the Kharkiv University).

The article considers basic principles of control after quality of university education in the end of the XIXc. – at the beginning of the XXc. Forming a professorial-teaching corps of the Kharkiv university at the period of regulation 1884 action is considered.

The key words: Kharkiv University, quality education, standards of education, Statute, professors, government.